

Preposisjoner og eierskapsrelasjoner: et menneskesentrert hierarki

Janne Bondi Johannessen, Marit Julien og Helge Lødrup

At eierskap kan uttrykkes på flere måter i språk, er kjent, og også at ulike typer eierskapsrelasjoner uttrykkes ulikt innenfor ett og samme språk. Imidlertid finnes det noen misoppfatninger når det gjelder norsk, som at norsk bare har et rudimentært system for eierskapskategorier (Stolz et al. 2008). Vi viser at norsk tvert imot har et rikt system av kategorier og uttrykksformer. Videre ser vi også på de andre nordiske språkene, og finner til dels store forskjeller til tross for det nære språklige slektskapet. Vårt fokus er eierskap uttrykt ved preposisjoner, og vi viser at det er et hierarki av eierskapsuttrykk, der de relasjonene som står mennesket nærmest, har flest og mest komplekse uttrykk.

1. Innledning¹

På norsk kan vi snakke om *sykkelen til Ola*, *hodet til Ola* og *broren til Ola*, selv om Ola ikke "eier" en sykkel og et hode og en bror på samme måte. Grammatikken må ikke nødvendigvis skille mellom slike relasjoner, men den kan gjøre det. Grammatikken setter mennesket i en særstilling, og kan uttrykke relasjonen mellom oss og det som står oss nærmest, på en annen måte enn ordinært eierskap.

1. Vi vil gjerne takke for interessante spørsmål fra kolleger på Dialektseminar 2013, UiO. I tillegg vil vi spesielt takke den anonyme fagfellen for skarpe og konstruktive innvendinger. Vi håper endringene vi har gjort i tråd med disse, har forbedret artikkelen. Johannessens arbeid er delvis støttet av MultiLing, UiO.

F.eks. kan vi si *hodet på Ola* og *bror til Ola* (men ikke **sykkelen på Ola* eller **sykkel til Ola*).

To grupper av nomen som gjerne spesialbehandles på denne måten, er de som betegner kroppsdelar, og de som betegner slektninger. Kroppsdelar og slektninger har vi enten vi vil eller ikke, og man snakker gjerne om uavhengelig eierskap ('inalienable possession') i slike tilfelle. Den ordinære typen av eierskap, som kan gjelde for eksempel en sykkel, kalles da avhengelig ('alienable').

Det finnes en hel del litteratur om hvordan grammatikken kan spesialbehandle uavhengelig eierskap i ulike språk. I denne artikkelen skal vi ikke ta opp dette emnet i hele sin bredde, men begrense oss til å se på hvordan dette kan uttrykkes gjennom valg av preposisjon i ulike skandinaviske varieteter. Selv med denne begrensningen vil vi vise at litteraturen har undervurdert særtrekkene til uavhengelig eierskap i norsk og de andre skandinaviske språkene; særlig gjelder det påstander av Heine (1997) og Stolz et al. (2008).

Vi skal ikke bare diskutere relasjoner som involverer kroppsdelar og slektninger, men også noen andre som viser interessante likheter og forskjeller: romlig-lokale relasjoner (*undersiden på bordet*), tidsrelasjoner (*slutten av mars*), og del–hele-relasjoner (*håndtaket på døren*).

Artikkelen tar utgangspunkt i Lødrup (2009a, 2014) og Julien (2005), men går videre enn disse både når det gjelder typene av relasjoner som undersøkes, og det språklige datagrunnlaget. Vi bygger særlig på *Nordisk dialektkorpus* (Johannessen et al. 2009), men tar også med andre data der det er relevant eller nødvendig.² Det vil ikke bli gjort noen kvantitativ analyse i denne artikkelen.

2. *Nordisk dialektkorpus* er en rik kilde til data, og det kan være fristende å ta med mange eksempler på hvert fenomen. Vi har imidlertid bestemt oss for å begrense oss til maksimum fire eksempler for hvert. Vi har for øvrig fulgt den opprinnelige transkripsjonen i korpuset her. Den bygger på beskrivelsen i Papazian & Helleland (2005).

2. Bakgrunn: Eierskap og tilhørighet i typologisk perspektiv

Lévy-Bruhl (1914:97–98) viste at melanesiske språk har to klasser av nomen som er forskjellige med hensyn til hvordan possessiver blir uttrykt. Den ene klassen uttrykker eierskap med suffiks og omfatter kroppsdel, slektskapsroller, romlige relasjoner, samt ting som er nært knyttet til en person, som fiskegarn og våpen. Den andre klassen inneholder alle andre nomen, og her blir eierskap uttrykt gjennom et fritt funksjonsord.

Skillet mellom avhendelig og uavhendelig eierskap er ikke bare grammatisk viktig i ”eksotiske” språk. Bally (1926) viste at det også spiller en viktig rolle i eldre og nyere indoeuropeiske språk, se også Stolz et al. (2008). Stolz et al. uttaler likevel at det er tvilsomt om norsk har noe særlig mer enn et rudimentært system for eierskapskategorier, kanskje med unntak av kroppsdel: ”In sum, Norwegian displays only a rather rudimentary system of semantically based possessive categories. [...] Body parts constitute the one class of possessors which displays a certain autonomy as opposed to the bulk of other possessors (including kinship terms).” (Stolz et al. 2008:236–237.)

Det har vært diskutert om det er mulig å sette opp et universelt hierarki av nomen etter hvor typisk det er for dem å bli spesialbehandlet som uavhengelige av grammatikken. Chappell & McGregor (1996:9) sier at det ikke er mulig. Haiman (1985:135) skriver: ”Intuitively, the hierarchy of “alienability” is: body parts less alienable than kinsmen; kinsmen less alienable than artefacts.” Men språk ser ut til å være ulike i forhold til dette (se Dixon 2010:277–290). Haiman (1985:135) ender opp med et hierarki der kroppsdelsnomen og slektskapsnomen deler førsteplassen, og det samme gjør Nichols (1992:160). Hennes hierarki er som følger: a) slektskap og/eller kroppsdel, b) del–hele- og/eller romrelasjoner, c) kulturelt grunnleggende eiendeler (piler, husdyr).

Heine (1997:1.2.1) oppsummerer kategoriene som gjerne er uavhengelige, slik, og i denne rekkefølgen: a) slektskapsroller, b) kroppsdel, c) romlig-lokale relasjoner, d) del–hele, e) fysiske og

psykiske tilstander, f) nominaliseringer. Dessuten mener han at i de språkene som skiller mellom uavhengelige og avhengelige kategorier, er førstnevnte en lukket klasse (1997:10). Dette vil vi tilbakevise i denne artikkelen.

Vi kommer ikke til å diskutere hierarkiet av uavhengelige nomen i sin fulle bredde; vi konsentrerer oss om relasjoner som er uttrykt ved preposisjoner. Men når vi ser på i hvilken grad de enkelte gruppene av nomen blir spesialbehandlet i forbindelse med valg av preposisjoner, ser det ut til at norsk har kroppsdelsnomen og slektskapsnomen øverst i hierarkiet, og at Stolz et al. tar feil når det gjelder norsk. For at vi skal kunne si at vi har et hierarki, bør vi ha funnet flere distinksjoner i den ene enden av skalaen enn den andre.

Til slutt tar vi med en terminologisk detalj: Vi kommer til å benytte termen ”relasjonelle nomen” om nomen som tar et argument (semantisk og syntaktisk), typisk nomen for slektskap, kroppsdel, tids- og romrelasjoner. Nominaliseringer (som *reparasjonen av bilen*) er også relasjonelle nomen, men vi skal ikke diskutere slike her. Se for øvrig Barker (2011).

3. Generelt eierskap – de ikke-relasjonelle preposisjonene *til* og *åt* samt *hjá*

Preposisjonen *til* har mange funksjoner, fra angivelse av geografisk retning til benefaktivt ledd. I denne sammenhengen er det én funksjon som er spesielt interessant – norsk kan bruke *til* som en generell possessivmarkør, som i *sykkelen til Ola*. Denne possessive preposisjonsfrasen er grammatisk forskjellig fra ordinære modifierende preposisjonsfraser (se f.eks. Julien 2005:143–156, Lødrup 2012). Foruten *til* kan *åt* brukes i en del dialekter, mens *av* er mindre vanlig (Faarlund et al. 1997:263).

For nomen som ikke er relasjonelle (f.eks. *bok*), er det svært vanlig å uttrykke eierskap med *til* på norsk. På dette punktet skiller norsk seg fra rikssvensk, dansk og islandsk, som ikke har noen kon-

struksjon med en preposisjon som generell possessivmarkør, de bruker genitiv i stedet (Delsing 1993:150–151, 2003:43). Færøysk har derimot en generell possessivkonstruksjon med preposisjonen *hjá*.

I *Nordisk dialektkorpus* finner vi hundrevis av eksempler på possessivkonstruksjonen med *til*, som brukes over hele Norge. Noen få vises i (1), mens (2) involverer den ekvivalente preposisjonen *åt*. I (3) ser vi noen færøyske eksempler med *hjá*:

(1) *Til*: (norsk)

a. de varrt lakkt ut på *jæmmesian te Forsvaret* (Bjugn_23)

b. jæ spellte jo i *bussjtan te Kari vett* (Hof_01um)

c. ja eg flytte inn i *huse ti besstefállran mine* (Eidfjord_ma_01)

(2) *Åt*: (norsk)

a. å så va re å pusse sko å bysste *kleud'n åt presste* (aal_ma_01)

b. å så ee krø æ inn i *huse åt honna* (meraaker_03gm)

(3) *Hjá*: (færøysk)

a. eg haldi at tað er *matvanarnir hjá fólki* (torshavn_t13)

b. *báturin hjá honum* liggur her norðuri (klaksvik_k7)

Vi har ikke funnet ikke-relasjonelle nomen med eierskap uttrykt ved preposisjon i de svenske og danske delene av *Nordisk dialektkorpus*.

Når *til* fungerer som possessivmarkør, stiller den bestemte krav til de syntaktiske realiseringene av det eide og av eieren. Det eide må stå i bestemt form, mens eieren må uttrykkes ved en nomenfrase eller ved en modifisert pronomenfrase, som vi skal se nedenfor.

Bestemthetskrav ved possessive preposisjonsfraser. Den possessive *til*-konstruksjonen krever at kjernen har bestemt form, som i (4a–b) mens ordinære modifiserende preposisjonsfraser ikke stiller noe krav om bestemthet, se (4c).

(4)

- a. Det ble lagt ut på *en hjemmeside/hjemmesida til Forsvaret
- b. Jeg spilte i *en bursdag/bursdagen til Kari
- c. Dette er en presang til Kari.

Leksikalsk nomen-krav. Den possessive *til*-konstruksjonen krever at possessoren må være leksikalsk spesifisert enten ved å være et nomen eller et modifisert pronomen. En umodifisert pronominal possessor er i utgangspunktet umulig:

(5)

(norsk)

- a. de varrt lakkt ut på *jømmesian te Forsvaret* / *de
- b. jæ spellte jo i *bussjtan te Kari* / *henne
- c. ja eg flytte inn i *huse ti besstefållran mine* / *dem

Riktig nok har vi funnet et par spredte tilfelle av possessiv *til* med pronomen som komplement, men disse er modifisert, slik at det således er en fullere nominalfrase som i praksis er komplementet til preposisjonen – se (6).

(6)

- a. de var itte så mannge i *fållje te demm såmm komm etter*
(drevsjoe_ma_01)
- b. *kvota te hann som vi jakkta hoss* da
(flaa_01um)

Man kunne tenke seg at grunnen til fraværet av lette pronomen etter *til*-possessivet er en form for blokkering, siden vi allerede har pronominal possessiver (*hans*, *hennes* osv.), altså som *bussen hans*. Et problem med en slik antagelse er at possessive preposisjonsfraser med kroppsdelsnomen og romlige nomen ikke har denne begrensningen, som vi skal se (f.eks. *hodet på ham*) i 4.2. For øvrig tillater færøysk et personlig pronomen etter *hjá*, se Delsing (1993:156-157) og Stolz & Gorsemann (2001). I introduksjonen til neste avsnitt skal vi se noen eksempler på nettopp dette.

4. Relasjonelle nomen: slektskapsrelasjoner

Slektskapsnomen skiller seg grammatisk fra andre nomen på flere måter (Dahl & Koptjevskaja-Tamm 2001, Lødrup 2014). For eksempel kan de ha trykklett foranstilt possessivpronomen i bergensk og andre bydialekter (som i *min bror*) – andre nomen krever at possessivpronomenet er trykksterkt i denne posisjonen.

Svensk og dansk kan bruke *til(l)* ved slektskapsnomen. Det skiller dem fra andre nomen, som ikke tillater preposisjonsfraser som possessivuttrykk (se avsnitt 3 over). (Det er bare to danske eksempler på slektskapsforhold uttrykt med preposisjon i *Nordisk dialektkorpus*, og de er eksempler på en egen bruk, se lenger ned.)

I norsk brukes *til* og *åt* ved slektskapsnomen, og i færøysk *hjá*. Men disse er som nevnt de generelle possessive preposisjonene i disse språkene.

Selv om det i og for seg er en selvfølge at vi finner slektskapsrelasjoner uttrykt med *til* og *hjá* (i norsk og færøysk), siden dette er generelle eierskapspreposisjoner, så tar vi dem med her, i tillegg til noen svenske eksempler:

(7) *Til*: (norsk)

a. va tje eg *morå te Jonas* då (karmoey_01um)

b. *mora te ho hær veninna mi* hadde kjøppt dæmm
(lavangen_02uk)

c. og så var *faren til han Mons* med (kvaefjord_01um)

(8) *Åt*: (norsk)

a. å Magne hann va *broren åt bestemorinne*
(kvamsoey_ma_02)

b. så komm a no ut *mora åt n Mikkel* da (selbu_01um)

(9) *Åt*: (svensk)

a. och sen han *frun åt den här gubben jag talade om*
(anundsjo_om2)

b. min min morfar och hennes farmor va var syskon *frun åt Nisse* då
(indal_ow2)

- (10) *Hjá*: (færøysk)
 a. ja – *dóttirin hjá okkum* er tjúgu ár í dag (fuglafjoerdur_f25)
 b. eisini hava vit verið nokk so nógv runt í føroyum leigað sum-marhús saman við *vinfólki hjá foreldrunum hjá mær* og sovorðið har (klaksvik_k3)

Med eksemplene i (10) tilbakeviser vi for øvrig en påstand i Thráinsson et al. (2004:123) om at konstruksjonen med *hjá* ikke brukes med slektskapsord i færøysk.

I det følgende skal vi se på noen varianter av possessive preposisjonsfraser med slektskapsnomen.

4.1 *Kjernen er ubestemt nomen uten determinativ*

En spesiell egenskap ved sentrale slektskapsnomen er at de i entall kan opptre i ubestemt form uten noen determinativ foran et etterstilt possessivuttrykk, selv når de er unikt referende. Dette er en særegenhet ved slektskapsnomen – alle andre nomen må ha bestemt form her (Delsing 2003, Julien 2005:191–193). Dette har vi norske eksempler på i (11) og (12), med preposisjonene *til* og *åt*.

- (11) *Til*: (norsk)
 a. å denn fekk besstefar da kjøppt a *bror te Alfchild* (boe_ma_03)
 b. *mor te Sigrid* ho va Jordal-jennte ho (hyllestad_03gm)
 c. *far til Mikael* bo- på den garden (alvdal_02uk)

- (12) *Åt*: (norsk)
 a. så fløtte åss åt ee ve sia tå *bæstemor åt mor mi* (lom_02uk)
 b. å så va detti hær *sysster åt far hennes* da (oeyer_ma_01)
 c. var det *bror åt mann hennes* som kom heimatt ifra Amerika (drevsjoe_ma_02)

Denne muligheten finnes også i svenske dialekter, mens den øyensynlig mangler i dansk (Delsing 2003:31). Dessuten finnes den i islandsk, der visse slektskapsord og visse abstrakte substantiv, som

líf 'liv', oppviser dette mønsteret. I færøysk er alle substantiv artikkelløse når de har en pronominal possessor (Stolz & Gorsemann 2001:572). (13)–(15) viser slike ubestemte nomen.

- (13) *Till*: (svensk)
 a. men det fanns ju många som var skickliga då, ne *moster till Brita* (anundsjo_om2)
 b. det är *dotter te han* då (kola_ym4)

- (14) (islandsk)
 ein eftir william heinsen og önnur eftir zakaris sem er sko *sonur hans* og hann er myndlitarmaður (reykjavik_02uk)

- (15) (færøysk)
 jeg var onkuntíð hjá *mostur míni* í havn (tvoeroyri_tv2)

4.2 *Ubestemt nomen uten determinativ med ikke-referensiell tolkning*
 En annen mulighet, som også innbefatter ubestemte nomen uten determinativ, er slike der det ubestemte slektskapsnomenet i en possessivkonstruksjon har funksjon som predikativ og tolkningen er ikke-referensiell, som i (16).

- (16) (norsk)
 de va ei såmm va *mor te en ått'neklassing* (meraaker_02uk)

Denne muligheten finnes også i varianter av norsk som ikke tillater typen *mor til Ola*, og dessuten i dansk og svensk – se (17)–(18).³

- (17) *Till*: (svensk)
 a. då hade karln hennes, som var *pappa till ungen*, han hade var med i hjemmefronten (kola_om2)
 b. han var förresten *kusin till Ingrid Bergman* har du hört talas om (st_anna_ow3)

3. En av forfatterne av denne artikkelen snakker en tradisjonell vestkantdialekt fra Oslo, og finner det umulig å bruke typen som er diskutert i 4.1. Derimot finner han eksempler med ikke-referensiell tolkning helt greie.

- (18) *Til*: (dansk)
 a. det er vistnok *far til christ* – til H.C._Andersen (als3)
 b. det er for_øvrigt – han var *svoger til min* lærerinde
 (vestjylland3)

Predikativer kan som kjent være av to typer, predikerende og identifiserende. I eksemplene i (17)–(18) er styringen til preposisjonen unik, men selve predikativet er likevel predikerende, og dermed ikke-refererende.

4.3 Kjerne med ubestemt artikkel ved flere mulige slektskapsroller

Til slutt tar vi med at ubestemte slektskapsnomen – og visse andre relasjonelle personbetegnelser – tillater en possessivkonstruksjon med en preposisjonsfrase som innledes av *av* i norsk (se Julien 2005:145).

- (19) De barberte *en fetter/venn/*mor/*arm/*katt/ av ham*

Spesielt for denne konstruksjonen er at den ikke kan brukes til å peke ut en unik referent (*mor* ville være mulig i (19) hvis man hadde mer enn én mor). Preposisjonsbruken er ulik i de ulike språkene: *till* i svensk, *av* (eller *tå*) i norsk, og vanligvis *afi* dansk.

I *Nordisk dialektkorpus* finner vi eksempler på denne konstruksjonen fra norsk, svensk, dansk og færøysk (i færøysk er det ikke nødvendigvis spesielt for slektskapstermer). Merk at det danske eksemplet i (22a) har preposisjonen *til* i stedet for *af*:

- (20) *Av*: (norsk)
 a. vi var og besøkte en *fetter av mora mi* (lommedalen_04gk)
 b. den første jordbæra som jeg smakte hadde *ei tante av meg*
 (beiarn_04gk)

- (21) *Till*: (svensk)
 a. *en kusin till morsan* ... sålde båtar till Amerika till exempel
 (torso_om3)

b. så började jag att jaga ju ... inte med far men med *en kusin till mor* som bodde här (norrarorum_om2)

(22) *Til* og *af*: (dansk)

a. Gitte hendes (hinner) far det var *en bror til ham* (harbooere_49)

b. han er *bror af* – kan du huske vi havde en statsminister der hed H.C. Hansen (aarhus3)

(23) *Hjá*: (færøysk)

a. *ein ommusonur hjá* mær g- gekk fyrsta klassa í fjør (sandur_s9)

b. *ein sonur hjá* mær fór við sovorðnum steinum (sandur_s9)

Slektskapsnomen er forøvrig en klasse som stadig utvides. For eksempel bruker vi ord som disse med slektskapsbetydning (Lødrup 2014): *dama, typen, gubben, gamlingene, småtassene, poden*.

Oppsummeringsvis kan vi si at eierskapsforhold ved slektskapsnomen viser noen særdrag som ikke deles av andre nomen. I svensk og dansk gjelder dette muligheten for eierskap med preposisjonene *til(l)* og *åt*. I norsk er dette en generell mulighet for å uttrykke eierskap, men det er viktig at muligheten for ubestemt nomen foran *til*-possessiver skiller slektskapsnomen fra alle andre nomen i språket. Ubestemte slektskapsnomen og andre relasjonelle personbetegnelser har også muligheten for å ta en possessivkonstruksjon med *av* i norsk, *til* og *af* i dansk, *till* i svensk og *hjá* i færøysk.

5. Relasjonelle nomen: Kroppsdelar

Den andre kandidaten til en topplass i det relasjonelle hierarkiet (jf. avsnitt 2) er kroppsdelnomen, som også har spesielle grammatiske egenskaper i nordiske språk (Lødrup 1999, 2009a, 2010). For eksempel brukes bestemthet annerledes enn ved ikke-relasjonelle nomen, man kan si *Ola har vondt i beinet* uten at man vet hvilket bein, og uten at beinet er nevnt fra før.

Kroppsdelsnomen kan ta possessive uttrykk med *på* i norsk, svensk og dansk, se Haspelmath (1999), Stolz et al. (2008:231–238), Lødrup (2009a).⁴ I (24)–(26) viser vi dette med eksempler fra *Nordisk dialektkorpus*.

(24) *På*: (norsk)

a. denn ene enn'n a tæue bannt n åmm *halls'n på kua*
(skien_ma_01)

b. så n trødde rømm åver *hue på gammpen* (brandbu_ma_01)

c. nå di bjynnte å grava ne så kåmm allt te å rammla i *håve på deg*
(boemlo_03gm)

(25) *På*: (svensk)

a. de skulle ge en gris medicin som var sjuk och då skulle de blåsa ner det i *halsen på grisen* (jamshog_om1)

b. hon grät ju, tårarna trillade från *käkarna på a* (kola_om2)

c. då satt det i *huvudet på dem* att det var den där domarjäveln ifrån Ankarsrum (ankarsrum_om3)

(26) *På*: (dansk)

a. den eneste måde at jeg kan lukke *munden på dig* det er at du hjælper mig (aarhus3)

b. så tog hun mig her og så skulle jeg kigge op i *øjnene på hende* (aeroe5)

I færøysk brukes den generelle possessivpreposisjon *hjá*, men også *á* og *í*, se (27). Islands skvælar mellom *á* og *í*, se (28):

(27) *Hjá*, *á* og *í*: (færøysk)

a. Men *høvdið hjá Pinocchio* datt av dagin fyrí jólaaftan. (www)

b. men tað er farið upp til *høvdið á honum* (torshavn_t34)

4. PP-en med *på* kan danne konstituent med kroppsdelsnomenet. I de fleste eksemplene her er dette uproblematisk, fordi kroppsdelsnomen pluss PP er objekt i en større PP. Men det finnes også tilfelle der kroppsdelsnomen pluss PP viser tvetydig evidens for konstituens, se Lødrup (2009a).

- c. *Eyguni á henni* vóru eins og kúlur.
(Stolz & Gorsemann 2001:580)
- d. *Eyguni í teimum* lystu av gleði.
(Stolz & Gorsemann 2001:580)

- (28) *Á og í:* (islandsk)
a. já bara svona eiginlega það sem kemur upp í *hendurnar á manni* (reykjavík_02uk)
b. Af hverju eru *augun í fólki* oft rauð á ljósmyndum? (www)

Nomen som betegner klesplagg, kan behandles på samme måte som kroppsdelsnomen, vel å merke hvis eieren har klesplagget på seg.

- (29) (dansk)
for de begyndte at – at – skuddene begyndte at fløj – de fløj ind over *hatten på mig* (kbh6)

I noen få tilfelle er det alternativer til preposisjonen *på*, som i de danske eksemplene i (30), med preposisjonene *ad* og *af*.

- (30) *Ad og af:* (dansk)
a. og det sætter sig jo så i – i telt – eller ned på *ryggen ad dem* (aarhus1)
b. så lå vi og sov oppe ved *forbenene af hestene* (sjaelland6)

Disse uttrykkene med possesserte kroppsdeler skiller seg fra vanlige nomenfraser med modifierende preposisjonsfraser på flere punkter, som vi ser nedenfor.

Det eide nomenet kan ikke modifieres ikke-restriktivt.⁵ Preposisjonsfrasen med *på* ved kroppsdelsnomen skiller seg fra andre pre-

5. Vi går ikke nærmere inn på bakgrunnen for dette her, men det kan nevnes at denne restriksjonen også gjelder konstruksjonen med ekstern possessor som finnes i flere europeiske språk (König & Haspelmath 1998:534–536). Se Guéron (2006:618) for en teoretisk fortolkning av dette.

posisjonsfraser med *på*, som diskutert av Lødrup (2009a). Han viser at det er begrensninger når det gjelder muligheten for modifisering i *på*-possessivene. Sammenlign den ugrammatiske (31a) med (31b), der en kroppsdel med pronominal possessor tillater ikke-restriktiv modifisering:

(31)

a. * De vasket *det skitne hodet på han* (Lødrup 2009a:229)

b. De vasket *det skitne hodet hans*.

Distributiv lesning. Et kroppsdelsnomen som tar en *på*-possessiv, står gjerne i entall. Når possessoren står i flertall, får kroppsdelen distributiv lesning. Vi ser eksempler på dette i (32), mens (33) viser at flertall faktisk ikke tolkes distributivt, men heller – til tross for den situasjonsbestemte pragmatikken – på en feil og i dette tilfellet grotesk måte.⁶

(32)

(norsk og svensk)

a. han var mer bortmed oss – oppi *fanget på oss* enn han var med mor og far sin (roeros_03gm)

b. ho prate jo høi i *håve på fällk* (kjoellefjord_02uk)

c. då satt det i *huvudet på dem* att det var den där domarjäveln ifrån Ankarsrum (ankarsrum_om3)

(33) Det kom røyk ut av *munnen* /**munnene på barna*.

(Lødrup 2009a:230)

At dette er spesielt for kroppsdelsnomen, ser vi av at en vanlig lokativ preposisjonsfrase med *på* derimot kan stå til både entalls- og flertallsnomen, og med samme distributive lesning.

6. Dette ser imidlertid ut til å være i endring i norsk i dag. Bruk av flertall i slike konstruksjoner blir regelmessig diskutert i ulike nettfora der språk er tema, og det er lett å finne eksempler på fenomenet, som i (i):

(i) Jeg vil ikke legge ord i *munnene på de avdøde artistene*.

(<http://www.nrk.no/lydverket/rb-legende-gjenoppstaar/>, kommentarfeltet)

(34) Det kom røyk ut av pipa på husene / pipene på husene

Possessiv-*på* har en annen betydning enn lokativt *på*. Preposisjonen *på* har en grunnbetydning som innebærer at det som er i relasjonen, hviler på overflaten av objektet til preposisjonen – helst horisontalt, men også vertikalt. Konstruerte eksempler som *tar-mene på gutten* og *leveren på henne* viser at *på*-possessiven ikke har denne betydningen. Det er altså irrelevant at dette er kroppsdelersom er 'inni' oss, og ikke 'på' oss. I færøysk er derimot preposisjonen *í* reservert for possessive uttrykk med indre organ, mens ingen slike restriksjoner er knyttet til *á* (Stolz & Gorsemann 2001:580). Også islandsk har et valg mellom preposisjonene *á* og *í* ved kroppsdelsnomen, som vi allerede har sett, et valg som er avhengig av kroppsdelens plassering (Thráinsson 2007:94–95). Her har vi altså en forskjell mellom færøysk og islandsk på den ene siden og de andre nordiske språkene på de andre.

Possessorløfting. Kroppsdelsspossessivene tillater possessorløfting ved transitive verb, jf. (35a). Også uergative verb (dvs. verb som har et agentivt subjekt, men er intransitive) tillater possessorløfting i norsk, (35b) (Lødrup 2009b).

(35)

- a. Jeg kløp *gutten* i kinnet (Jf.: Jeg kløp i kinnet til gutten)
- b. Jeg tråkket *Ola* på tærne (Jf.: Jeg tråkket på tærne til Ola)

Verken slektskapsnomen eller andre nomen tillater possessorløfting, f.eks. kan ikke (36) brukes for å uttrykke at jeg kløp guttens fetter eller slukket lysene på juletreet.

(36)

- a. *Jeg kløp gutten i fetteren (Jf.: Jeg kløp i fetteren til gutten)
- b. *Jeg slukket juletreet på lysene (Jf.: Jeg slukket lysene på juletreet)

Possessiv-*på* har ofte pronomen som utfylling. Korpusfunnene i (31)–(32) over viser at det eiende ofte refereres til med et pronomen. Her skiller kroppsdels-possessivene seg i stor grad fra slektskapspossessivene, som vi diskuterte i avsnitt 4, og fra andre *til*-possessiver. Noen eksempler gjentas her:

(37)

- a. for så tog hun mig her og så skulle jeg kigge op i *øjnene på hende* (aeroe5)
- b. nå di bjynnte å grava ne så kåmm allt te å rammla i *håve på deg* (boemlo_03gm)
- c. hon grät ju, tårarna trillade från *käkarna på a* (kola_om2)

Det er et åpent spørsmål om forskjellen mellom *til*-possessivene og *på*-possessivene er grammatisk eller rett og slett følger av bruksbetingelsene. Man snakker gjerne om kroppsdeler relativt til en possessor, som gjerne er topikal, og det er derfor naturlig at eieren av de kroppsdelenes som nevnes i *på*-possessivene, i mange tilfelle er kjent fra før. I så tilfelle er det mest naturlig å bruke pronomen framfor et leksikalsk spesifisert ord. Det er likevel et spørsmål hvorfor ikke pronominalt possessiver i så tilfelle blokkerer *på*-possessiver med pronomen, slik de gjør ved *til*-possessiver.

Også kroppsdelsnomen er en åpen klasse som stadig får nye medlemmer. Faktisk ser det ut til at ethvert substantiv som får kroppsdelsreferanse, også får kroppsdelsyntaks. Eksempler på dette er *nepa* og *familiejuvelene* i (35).⁷

7. En anonym konsulent bemerker at disse substantivene ikke ville gi kroppsdels-tolkning med preposisjonen *til*. Vi kan ikke se at dette gjelder generelt. Denne bruken av nomen med kroppsdels-tolkning kan finnes i ulike syntaktiske kontekster, f.eks. med *til*, (i) og (ii), og også uten eksplisitt possessiv, (iii):

(i) En ørliten pirk på *nepa til Fergie* nå, så faller den av. (www)

(ii) Rooney ble utvist for å trække på *familiejuvelene til Carvalho*. (www)

(iii) Northug beskytter *familiejuvelene*. (www)

- (38) (norsk)
 a. Banker ballen rett i *nepa på Kain* fra kloss hold. (www)
 b. Han fikk drømmetreff. Ikke på ballen, men i *familiejuvelene på Tottenhams midtbanemann Scott Parker*. (www)

For å summere opp kan vi si at kroppsdelnomen tar en possessiv preposisjonsfrase med én eller flere spesielle preposisjoner både på færøysk, islandsk, norsk, svensk og dansk. Denne konstruksjonen har flere særtrekk. Det eide nomenet kan ikke modifiseres ikke-restriktivt. Når det er flere kroppsdelseiere, står likevel kroppsdelnomenet i entall og får distributiv lesning. Possessoren i konstruksjonen kan løftes fram foran det eide, og en ny preposisjon kommer til. De semantiske egenskapene til preposisjonen *på* er ikke de samme som når preposisjonen brukes lokativt. Dessuten har kroppsdelnomenene muligheten til en eier uttrykt av et pronomen. Kroppsdelnomen er en åpen klasse, og nye medlemmer oppfører seg som de gamle.

6. Relasjonelle nomen: romlig-lokal referanse

I dette avsnittet skal vi se på romlig-lokale relasjonelle nomen, f.eks. *topp*, *bunn*, *innside*, *utside*. Også ved romlig-lokale nomen finner vi preposisjonsfraser med spesielle egenskaper.

I den norske delen av dialektkorpuset finner vi preposisjonsfraser med både *av* og *på*, se (39)–(41):

- (39) *Av*: (norsk)
 a. ja Fållkets Hus på en måte egentli såmm va i d'n anndre *en'n a de bygge* (kirkenes_03g)
 b. då e va oppvåks'n på en gar hællt i *bjynndels'n av Strannadal'n* (stranda_04gk)

(40) *På:* (norsk)

a. å ge dær ligg ei lita øy – lekkså inn i i *een på vattne*
(andoeya_ma_04)

b. ubbi *ennen på Sirdalsvattne* (oevresirdal_ma_01)

En informant fra Flå oppviser den vekslinga som er vist i (41):

(41)

a. førr dæi sku sjeleppas ut kannsje i denn anndre *ennd'n tå vattne*
(flaa_ma_02)

b. dæi sette då åffte æi treflis somm dæi høgg ne i *ennd'n på ståkken*
(flaa_ma_02)

I svensk finnes også både *av* og *på*:

(42) *Av:* (svensk)

a. titta där på andra *sidan av vägen* (ossjo_om2)

b. uppe_i *ändan av Myckeläng* (vasa_19)

(43) *På:* (svensk)

a. ja det ligger en där borta i *hörnan på tomten* (boda_om3)

b. det var dunder och brak i *botten på båten*, fiskebåten när vi gick ut (st_anna_om3)

Det er forholdsvis få svenske treff i korpuset, men det kan se ut som om det er mindre vanlig med *av* enn med *på*. I supplerende søk i Bloggmix⁸ ga likevel søkeuttrykket *ändan av* 502 treff, mens *ändan på* ga 77.⁹ Resultatet kan tyde på at i svensk generelt er *av* vanligere enn *på* i relasjonelle uttrykk med romlig-lokal referanse. I den svenske delen av *Nordisk dialektkorpus* er nemlig urbane tale-mål ikke representert, og det kan ha gitt en viss skjevhet i frekven-

8. Bloggmix er et delkorpus i det svenske skriftspråksskorpuset *Korp* (spraakbanken.gu.se/korp/).

9. *Änden* ble valgt fordi dette ordet bare kan ha romlig-lokal referanse, mens for eksempel *slutet* og *början* også kan ha tidsreferanse.

sen av de ulike preposisjonene. Dette går vi imidlertid ikke videre med her.

Når det gjelder dansk, finner vi i dialektkorpuset bare preposisjonen *af* ved de romlig-lokale nomenene:

- (44) *Af*: (dansk)
 a. så har vi en nede i *bunden af haven* der har vi en stor terrasse (aarhus4)
 b. så kom han forbi os herhenne i *den anden ende af æ by* (thorsminde_67)

Når det gjelder færøysk og islandsk, finner vi ingen relevante eksempler i korpuset, men søk på nettet antyder at både færøysk og islandsk kan ha preposisjonsuttrykk med *á*:

- (45) *Á*: (færøysk)
 a. Bind nú til *endan á stokkinum* íalt 32 eygu. (www)
 b. Tekningin høgrumegin er *byrjanin á rektanglinum* ABCD. (www)

- (46) *Á*: (islandsk)
 a. Parna erum við að fara til Unter den Linden, en við *endan á þeirri götu* er Brandenburgarhlíðið. (www)
 b. Varstu farin að gráta í *endan á myndbandinu* sem þú varst að syngja í? (www)

Distributiv lesning. I likhet med kroppsdelnomen opptrer romlig-lokale relasjonelle nomen gjerne i entall med distributiv lesning, jf. (47). Igjen får bruk av flertallsnomen en komisk og til dels uforståelig lesning – i dette tilfellet at bordene har flere undersider hver.¹⁰

10. Vi kan imidlertid finne eksempler der flertall er brukt i slike kontekster, som i (i) (se fn. 5):

(i) For lettere å kunne hjelpe til med iddingen, hadde det vært kjærkomment med et godt bilde av undersidene på edderkoppene også.

(47) Jeg tørket bordene på undersiden / *undersidene /

Possessorløfting ved transitive verb. Romlig-lokale nomen tillater possessorløfting. Dette er en likhet med kroppsdelsnomen og en forskjell fra alle andre nomen, se eksemplene (48a, b, c og d).

(48)

- a. Jeg tørket bordet på undersiden
- b. Jeg kløp gutten i kinnet
- c. * Jeg kysset læreren på katten
- d. * Jeg slo naboen på far

Ikke possessorløfting ved uergative verb. Det er likevel en forskjell mellom kroppsdelsnomen og romlig-lokale nomen, nemlig at de sistnevnte ikke tar possessorløfting med uergative verb, slik kroppsdelsnomen gjør (se avsnitt 5). (49b) er helt ugrammatisk, i motsetning til (49a).

(49)

- a. Jeg tråkket *Ola på tærne*
- b. *Jeg tråkket *arket på baksiden*

Som en oppsummering kan vi slå fast at ved romlig-lokale nomen uttrykkes tilhørighetsforholdet med preposisjonene *av* og *på* i norsk og svensk, mens dansk bare bruker *af* og islandsk og færøysk *á*. Romlig-lokale nomen tillater possessorløfting ved transitive verb, i likhet med kroppsdelsnomen. De skiller seg likevel fra kroppsdelsnomen ved at de ikke tillater possessorløfting ved uergative verb.

7. Relasjonelle nomen: tidsreferanse

Relasjonelle nomen med tidsreferanse er ofte ord med en romlig-lokal grunnbetydning som er brukt med overført betydning, som

f.eks. *slutt*. Disse to gruppene har mye til felles, blant annet at de også bruker preposisjonene *av* og *på*. Det ser ut til å være en forskjell mellom språkene i det at norsk og dansk oftest har *av/af*, mens svensk oftest har *på*. I alle språkene ser det ut til å være dialektforskjeller, der én av variantene er vanligst i ett område, og den andre i et annet.

I uttrykk som *slutten av året* er *av* den vanligste preposisjonen i norsk. I dialektkorpuset finner vi tilsvarende eksempler fra hele landet. I (50a–b) har vi eksempler der nomenet er relatert til en ren tidsreferanse, mens i (50c) er tidsreferansen indirekte uttrykt via metonymi av et nomen som har en kronologisk utstrekning.

(50) *Av*: (norsk)

a. menn påsken va vell i *slutt'n a marrs i_fjor* elle noe såntt
(karmoey_03gm)

b. sjøl omm du skulle jær da i *bjønnels'n a aore* (luster_06uk)

c. ikkje nu sisst programme programme før dær på *slutt'n av programme* så va de jo norlys (myre_02uk)

Preposisjonen *på* forekommer også i Norge, men er klart mindre utbredt enn *av*. Vi finner for det meste *på* hos informanter fra en del steder i Sør-Norge:

(51) *På*: (norsk)

a. denn blæi byggd i ee ja i *sjlutt'n på kjugeåra* (rollag_04gk)

b. der hadde di vell hatt stræum messte ifrå *bjynn'ls'n på nitt'n-honndretale*
(gjesdal_04gk)

Vi finner også preposisjonen *tå*, som er en variant av *av* og historisk er utviklet fra *ut av*:

(52) *Tå*: (norsk)

a. næi de æ vell itte førr ee i *sjlutt'n tå sepptember* tænnkje e
(brekkom_04gk)

b. e kjemm nå hæu frå *sjlutt'n tå krija* (surnadal_19)

Svenska Akademiens Grammatik (Teleman, Hellberg & Andersson 1999, bind 3 s. 101–102) sier at *på* alternerer med *av* i uttrykk for del–helhet-relasjoner, og gir eksempler som *början på sagan, den tiden på året*, altså med det vi her kaller relasjonelle nomen med tidsreferanse. I det svenske dialektmaterialet ser vi også at *på* er vanlig i tidsrelasjonene, som vist nedenfor. Når vi finner *av* i det svenske materialet, er det som regel fra de sørlige delene av landet, men begge kan finnes samme sted. Eksempel på det siste er (53), se for øvrig (54)–(55).

(53) Samme taler, både *av* og *på*: (svensk)

a. och detta det var i *början på åttiotalet* tror jag (jamshog_om1)

b. jag tror det var i *slutet av artonhundratalet* (jamshog_om1)

(54) *Av*: (svensk)

a. när han kommer hem därifrån då från sjukhuset *mitten av februari* (indal_ow2)

b. sedan har jag gått i Vrestorp *hela resten av skolan* då (viby_om3)

(55) *På*: (svensk)

a. kom till småland någon gång på eh *mitten på artonhundratalet* (ankarsrum_om1)

b. jag har en finne på *slutet på femtonhundratalet* som är stamfar (anundsjo_om2)

I det danske materialet i dialektkorpuset finner vi bare et fåtall relasjonelle uttrykk med tidsreferanse, og da utelukkende med preposisjonen *af*.

(56) *Af*: (dansk)

a. under øh anden verdenskrig da – eller *slutningen af* anden verdenskrig (als3)

b. som hang ved landmandens fingre i – hele *resten af sommeren* (nordjylland6)

Flere danske data finner vi i det skriftspråklige *KorpusDK*.¹¹ Et søk på *slutningen* viser at etterfølgende preposisjon nesten alltid er *af*, som i (57a–b). Også andre relevante nomen viser en overvekt av *af* i forhold til *på*, men eksempler med *på* forekommer, som i (57c).

- (57) *Af* og *på*: (dansk)
- a. *Slutningen af 1960erne* domineredes af kulturrevolutionens kaos (Politiken)
 - b. Mod *slutningen af albummet* rammer Silverchair en mere afdæmpet atmosfære. (Politiken)
 - c. De to timer om morgenen, afbrudt af ”Dagens begyndelse”, er en rolig og stille *start på dagen*.

Færøysk veksler mellom *á* og *av*, som vist i (58a, b), mens islandsk også har genitiv som et alternativ til preposisjonsuttrykk med *á*, se (58c, d):

- (58) *Á* og *av*: (færøysk og islandsk)
- a. so sigldi eg til *byrjanina av áttaoghálfvjerðs* (fuglafjoerdur_f25)
 - b. Biografur ávaraði um *endan á ramadan*. (www)
 - c. *Byrjunin á næstu viku*. (www)
 - d. *Byrjunin 2003!* (www)

Distributiv lesning. Tidsrefererende nomen tillater distributiv lesning av entallsnomen, og igjen er flertall litt pussig.

- (59) Starten på verdenskrigene var forferdelig / *Startene på verdenskrigene ...

11. *KorpusDK* er en av de språkrelaterte ressursene som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab har gjort tilgjengelig på nettet (ordnet.dk/korpusdk/).

Ikke possessorløfting. Vi kan ikke teste possessorløfting, da dette krever verb som betegner fysisk kontakt, noe som blir problematisk med tid.

Oppsummeringen av tidsuttrykkene må først og fremst gå på at preposisjonene som brukes, er ulike: Mens norsk og dansk har mest *av/af*, har svensk mest *på* og islandsk *á*. Hva som er vanligst av *á* og *av* i færøysk, kan vi ikke si på grunnlag av våre data. Tidsrefererende nomen tillater distributiv lesning, men ikke possessorløfting.

8. Nomen som inngår i del–hele-relasjon

Heine (1997) (se avsnitt 2) nevner uttrykk for del–hele-forhold, som *håndtaket på døren*. Disse nomenene skiller seg fra de andre gruppene vi har diskutert, ved at de ikke er relasjonelle: De har sin egen betydning, uavhengig av hvilken helhet de er en del av, og er altså mer selvstendige.

Vi ser av eksemplene at det ikke bare er konkrete ting som kan opptre i del–hele-relasjonen – slike relasjoner kan også omfatte mer abstrakte relasjoner, som *medlem av styret*, *leder av organisasjonen*. Det kan diskuteres om de skal inkluderes i denne kategorien, siden de er mer heterogene, men vi velger å gjøre det her.

Norsk referansegrammatikk (Faarlund et al. 1997:440 ff.) diskuterer det romlig-lokale possessivet og del–hele-possessivet under ett når de diskuterer partitivitet. Der står det at den vanligste preposisjonen i partitivrelasjoner er *av*, men at også *på* kan brukes i en del tilfelle. *På* har da gjerne ”et lokaliserende betydningsinnhold”: *kanten av stupet*, *toppen av/på isfjellet*, *slutten av/på filmen*. Dessuten må *på* brukes når helheten har ”en mer individuell objektkarakter”, som i *setet på stolen*. *På* krever at del og helhet ikke opptrer atskilt. SAG (3:101) sier at partitivitet oftest uttrykkes med preposisjonen *av*. Når relasjonen er romlig, eller når den metaforisk kan tolkes som romlig, brukes likevel ofte en lokativ preposisjon: *loket på burken*, *sidorna i boken*. (Vi har ikke funnet noe om dette i danske grammatikker.)

Ett søk på sekvensen *nomen+preposisjon+nomen* i *Nordisk dialektkorpus* gir en del slike eksempler. I norsk finner vi bare *på* ved konkrete del–hele–forhold:

- (60) *På*: (norsk)
 a. *dæi ska rive take på Jesstalla* (joelster_02uk)
 b. *så va mæininga att dømm sku spille på tråppa på ysthuse dær*
 (brekkom_02uk)
 c. *å va me på fesssketura ifra di bar mæ i ryggsækken såv i skått'n*
 på båt'n (ballangen_03gm)
 d. *hann hadde økksa på baggasjebærarn på sykkel'n*
 (bardu_ma_03)

I abstrakte del–hele–relasjoner, med *nomen* som *leder* og *sjef*, finner vi større variasjon. (Det er et definisjonsspørsmål i hvilken grad disse skal betraktes som del–hele–relasjoner, men vi velger å gjøre det her.) Så vel *på* som *i* og *før* forekommer:

- (61) *På, i, før*: (norsk)
 a. *næi de var en lærer hann somm var sjefen på skoorn da hann*
 va litt strikks (roemskog_03gm)
 b. *å såmm i Lavvangen så kann du jo gå fra å være _ næi ho dær-*
 re dåtra te hann M1 te å værre ledærn i s ja i Sænnterpartie
 (lavangen_02uk)
 c. *ja ha fått tebakemellding frå ho ledarn färr rasikkringsgrupp*
 o (aure_02uk)

Vi finner et lignende mønster i svensk, dansk og færøysk – se (62)–(64):

- (62) *På, i, för*: (svensk)
 a. *det blir det ju inte med maskinellt vrida om nyckeln och och*
 dra i stoppen på traktorn så är det tyst ju (ossjo_om2)
 b. *jag är ordförande i sockengillet här i Bara* (bara_om4)
 c. *chefen för vaktmästeriet kunde också vara barsk ibland*
 (ankarsrum_om1)

- (63) *På, af:* (dansk)
 a. han sad på *bagsædet på motorcyklen* kan jeg huske (aeroe1)
 b. og så har jeg jo i opfindere der har jeg jo siddet i *bestyrelsen af opfinderforeningen* (aarhus1)
- (64) *Á, hjá:* (færøysk)
 a. *Eitt hjól á einum flogfari* hjá Atlantic Airways skrædnaði, tá ið tað setti seg á flogvøllin í Vágunum. (www)
 b. eg selji bilar eg eri *søluleiðari hjá bilasøluni* í hoyvík (torshavn_t33)
 c. tann elsta er f2 sum er *leiðari á dagstovuni* í hoyvík (fuglafjoerdur_f12)

I islandsk finner vi *á* i konkrete del–hele-relasjoner, mens det er veksling mellom genitiv og preposisjonsuttrykk ved nomen som 'sjef':

- (65) *Á:* (islandsk)
 a. *Handfangið á gamla bláa skápnum!* (www)
 b. Uppi á *þaki á bar* í Sydney. (www)
 c. Sif er 47 ára gomul og hefur síðani 2007 verið *stjóri í Visit Reykjavík.* (www)
 d. Brendan Rodgers, *stjóri Swansea*, verður næsti *stjóri Liverpool.* (www)

Distributiv lesning. Del–hele-nomen tillater distributiv lesning. Vi ser at (66a) er grei, mens (66b), der *þipa til gubbene* ville representere en ordinær possessorrelasjon, ikke er akseptabel:

- (66)
 a. Det kom røyk ut av *þipa* på husene.
 b. *Det kom røyk ut av *þipa til gubbene*.

Ikke possessorløfting. Vi så at både kroppsdelsnomen og romlig-lokale nomen kan ha possessorløfting. Det kan ikke del-hele-nomenene. Sammenlign avsnitt 5 og 6 ovenfor med (67):

(67) *Jeg tørket døren på håndtaket.

Oppsummeringsvis kan vi fastslå at del-hele-relasjonen er mye mindre vanlig enn de mer abstrakte romlig-lokale og temporale relasjonene. Likevel har vi funnet eksempler i de konkrete del-hele-relasjonene på både *på* og *av* i norsk, og også i dansk. Svensk har bare *på* i eksemplene her. Flere preposisjoner kommer med når vi inkluderer abstrakte roller i denne relasjonen. Distributiv lesning er ok. Ellers har vi sett at possessorløfting ikke er mulig med del-hele-relasjonen, i motsetning til kroppsdelsnomen og romlig-lokale nomen.¹²

9. Konklusjon: Eierskaps- og tilhørighetsrelasjonene i grammatikken er menneskesentrerte

Vi har nå gått gjennom en rekke former for tilhørighet og eierskap uttrykt ved preposisjoner. Vi har vist at de mange typene nomen som kan eies eller ha tilhørighet, uttrykkes til dels ulikt. Det som varierer, er både valg av preposisjon og andre grammatiske egenskaper. I dette avsnittet skal vi prøve å se om det er mulig å sette opp et hierarki ut fra det vi har sett ovenfor.

Den største enkeltfaktoren som viser at det finnes spesielle måter å uttrykke tilhørighet på når mennesker er involvert, er det faktum at svensk og dansk ikke uttrykker vanlige possessiver med preposisjon, mens de gjør det ved **slektskapsnomen**. I norsk og svensk kan dessuten possesserte slektskapsnomen være ubestemte. Når slike ubestemte nomen uten determinativ forekommer med

12. Man kan spørre om det er semantiske faktorer som avgjør når possessorløfting er mulig. Setninger med possessorløfting har vanligvis et objekt som betegner en person som påvirkes av verbhandlingen. Men dette er ikke noe absolutt krav, i eksempel (48a) er objektet et bord.

ikke-referensiell tolkning, finnes de i både norsk, svensk og dansk. Slektskapsnomen kan også forekomme med ubestemt artikkel for å benevne en ikke-unik referent i de samme tre språkene og færøysk. Det er altså tre–fire spesielle karakteristika relatert til slektskapsnomen.

Kroppsdelsnomen, som også er menneskerelatert, tar en egen possessiv preposisjonsfrase med preposisjonen *på/á* både på islandsk, norsk, svensk og dansk, og skiller seg altså fra ikke-relasjonelle nomen, der enkelte av språkene ikke bruker preposisjon, som vi så over. Denne konstruksjonen har flere særtrekk. Det eide nomenet kan ikke modifieres ikke-restriktivt. Når det er flere kroppsdels-eiere, står likevel kroppsdelsnomenet normalt i entall og får distributiv lesning. Possessoren i konstruksjonen kan løftes fram foran det eide, og en ny preposisjon kommer til. De semantiske egenskapene til preposisjonen *på* er ikke de samme som når preposisjonen brukes lokativt. Dessuten er det ved kroppsdelsnomen mulig å la eieren være representert av et pronomen.

Romlig-lokale nomen, som jo ikke er menneskerelaterte, uttrykker tilhørighetsforholdet med preposisjonene *av* og *på* i norsk og svensk, mens dansk bare bruker *af*. De tillater også distributiv lesning av entallsnomen. Romlig-lokale nomen tillater possessorløfting ved transitive verb, i likhet med kroppsdelsnomen. De skiller seg likevel fra kroppsdelsnomen ved at de ikke tillater possessorløfting ved uergative verb. De kan modifieres restriktivt, i motsetning til kroppsdelsnomen.

Tidsuttrykkene tillater også preposisjoner. De tillater distributiv lesning, men ikke possessorløfting. I **del–hele-relasjonene** er possessorløfting ikke mulig, i motsetning til kroppsdelsnomen og romlig-lokale nomen. Distributiv lesning er derimot greit.

Vi ser at både slektskapsnomen og kroppsdelsnomen har en rekke egenskaper de dels deler med de andre eierskapsrelasjonene og dels

er alene om. Det er derfor en tydelig todeling mellom eierskap som er menneskesentrert, og den som ikke er det.

Vi må derfor kunne tilbakevise påstanden til Stolz et al. (2008:236–237) om at det kun er et rudimentært semantisk basert system av eierskapsrelasjoner i norsk. Vi har vist at det er en rekke faktorer som skiller menneskesentrert eierskap fra annet eierskap i våre nordiske språk, inkludert norsk. Til slutt tar vi til motmæle mot påstanden i Heine (1997:10) om at i de språkene som skiller mellom uavhengelige og avhengelige kategorier, utgjør de uavhengelige en lukket klasse. Det er tydelig i norsk at særlig kroppsdelsnomenene utgjør en helt åpen klasse.

Litteraturliste

- Bally, Charles 1926 [1996]: The expression of concepts of the personal domain and indivisibility in Indo-European languages (oversatt av Christine Béal og Hilary Chappell). Chappell, Hilary & William McGregor (red.): *The grammar of inalienability. A typological perspective on body-part terms and the part-whole relation*. Berlin: Mouton de Gruyter, 31–61.
- Barker, Chris 2011: Possessives and relational nouns. Heusinger, Klaus von, Claudia Maienborn & Paul Portner (red.): *Semantics. An international handbook of natural language meaning volume II*. Berlin: de Gruyter, 1109–1130.
- Chappell, Hilary & William McGregor 1996: Prolegomena to a theory of inalienability. Chappell, Hilary & William McGregor (red.): *The grammar of inalienability. A typological perspective on body-part terms and the part-whole relation*. Berlin: Mouton de Gruyter, 3–30.
- Dahl, Östen & Maria Koptjevskaja-Tamm 2001: Kinship in grammar. Baron, Irène, Michael Herslund & Finn Sørensen (red.): *Dimensions of possession*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 201–225.

- Delsing, Lars-Olof 1993: *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages. A Comparative Study*. Doktoravhandling. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Delsing, Lars-Olof 2003: Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser. Vangsnes, Øystein Alexander, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing (red.): *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus, 11–64.
- Dixon, R.M.W. 2010: *Basic linguistic theory. Volume 2: Grammatical topics*. Oxford: Oxford University Press.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guéron, Jacqueline 2006: Inalienable possession. Everaert, Martin & Henk van Riemsdijk (red.): *The Blackwell companion to syntax. Volume 2*. Malden, MA: Blackwell, 589–638.
- Haiman, John 1985: *Natural syntax. Iconicity and erosion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haspelmath, Martin 1999: External possession in a European areal perspective. Payne, Doris L. & Immanuel Barshiil (red.): *External Possession*. Amsterdam: John Benjamins, 109–135.
- Heine, Bernd 1997: *Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli and Øystein Alexander Vangsnes 2009: The Nordic Dialect Corpus – an Advanced Research Tool. In Jokinen, Kristiina and Eckhard Bick (eds.): *Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009. NEALT Proceedings Series Volume 4*.
- Julien, Marit 2005: *Nominal Phrases from a Scandinavian Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- König, Ekkehard & Martin Haspelmath 1998: Les constructions à possesseur externe dans les langues de l'Europe. Feuillet, Jack (red.): *Actance et valence dans les langues de l'Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 525–606.
- Lévy-Bruhl, Lucien 1914: L'expression de la possession dans les langues mélanésiennes. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 19, 96–104.

- Lødrup, Helge 1999: Inalienables in Norwegian and Binding Theory. *Linguistics* 37:3, 365–388.
- Lødrup, Helge 2009a: External and Internal Possessors with Body Part Nouns. The Case of Norwegian. *SKY Journal of Linguistics* 22, 221–250.
- Lødrup, Helge 2009b: Looking Possessor Raising in the mouth. Norwegian Possessor Raising with unergatives. Butt, Miriam & Tracy H. King (red.): *Proceedings of the LFG09 Conference*. Stanford, CA: CSLI Publications, 420–440.
- Lødrup, Helge 2010: Implicit possessives and reflexive binding in Norwegian. *Transactions of the Philological Society* 108, 89–109.
- Lødrup, Helge 2012: Forholdet mellom prenominale og postnominale possessive uttrykk. Enger, Hans-Olav, Jan Terje Faarlund & Kjell Ivar Vannebo (red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen, 15. april 2012*. Oslo: Novus, 189–203.
- Lødrup, Helge 2014: Split possession and the syntax of kinship nouns in Norwegian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 17: 1, 35–57.
- Nichols, Johanna 1992: *Linguistic diversity in space and time*. Chicago: University of Chicago Press.
- Papazian, Eric & Botolv Helleland 2005: *Norsk talemål*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Stolz, Thomas & Sabine Gorsemann 2001: Pronominal possession in Faroese and the parameters of alienability/inalienability. *Studies in Language* 25:3, 557–599.
- Stolz, Thomas et al. 2008: *Split possession. An areal-linguistic study of the alienability correlation and related phenomena in the languages of Europe*. Amsterdam: John Benjamins.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Thráinsson, Höskuldur et al. 2004: Faroese. An overview and reference grammar. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Thráinsson, Höskuldur 2007: *The Syntax of Icelandic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Korpus

Bloggmix i Språkbankens korpus Korp:

<http://spraakbanken.gu.se/korp/>

Nordisk dialektkorpus / Nordic Dialect Corpus:

<http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>

KorpusDK: <http://ordnet.dk/korpusdk/>

Summary

It is known that possession can be expressed in several ways, and also that different types of possession can be expressed with different means within one and the same language. However, there are some misconceptions with respect to Norwegian, for example that Norwegian only has a rudimentary system of categories for possessive relations (Stolz et al. 2008). We show that, on the contrary, Norwegian has a rich system of categories and forms of expression. We also look at the other North Germanic languages, and find great differences between them, in spite of them being closely genetically related. Our focus is possession expressed by prepositions, and we show that there is a hierarchy of expressions for possessive relations, where those relations that are closest to humans, have the most numerous and the most complex expressions.

Janne Bondi Johannessen

MultiLing & Tekstlaboratoriet
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
P.b. 1102 Blindern
0317 Oslo
j.b.johannessen@iln.uio.no

Marit Julien

Nordiska språk Språk- och litteraturcentrum
Lunds universitet
Box 201
221 00 Lund
Marit.Julien@nordlund.lu.se

Helge Lødrup

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
P.b. 1102 Blindern
0317 Oslo
helge.lodrup@iln.uio.no